

Jubileusz 50-lecia Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, Opole i Łambinowice 19–20 listopada 2015 r.

Jubileusz, który w 2015 r. obchodziło Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu (dalej: CMJW w Łambinowicach-Opolu), był wydarzeniem szczególnym. Dotyczył bowiem muzeum unikatowego nie tylko w skali Polski, głównie za sprawą problematyki, którą się zajmuje już pół wieku. Placówka ta – jako jedyna w kraju – dokumentuje, bada i popularyzuje losy żołnierzy koalicji antyhitlerowskiej w niewoli Wehrmachtu i Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych (*Narodnyj Komissariat Wnutriennich Diel*, dalej: NKWD) w latach II wojny światowej oraz po jej zakończeniu. Muzeum zatem gromadzi jenieckie artefakty, chroni je, naukowo opracowuje i udostępnia. Prowadzi też badania naukowe, a poszerzaną w ten sposób wiedzę wykorzystuje w cenionej i nagradzanej działalności edukacyjnej, wydawniczej i wystawienniczej. W działalności tej placówki dużą rolę odgrywa Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach, gdzie w latach II wojny światowej istniał jeden z największych w Europie jenieckich kompleksów obozowych Wehrmachtu – stalagi Lamsdorf. Historia miejsca wykracza jednak poza lata II wojny światowej, sięgając okresu wcześniejszego i późniejszego. Ta trwająca 50 lat praca, której istotą jest ochrona pamięci o ofiarach wojen i udział w kształtowaniu człowieka odpowiedzialnego za teraźniejszość oraz przyszłość, stała się przedmiotem rozmaitych analiz i ocen w trakcie dwudniowych obchodów jubileuszowych.

Wydarzeniem inauguracyjnym je była konferencja, która odbyła się 19 listopada w gościnnych progach Filharmonii Opolskiej im. Józefa Elsnera w Opolu. W referacie inauguracyjnym dr Violetta Rezler-Wasielewska, dyrektor CMJW w Łambinowicach-Opolu ukazała dorobek tej placówki w zakresie dokumentowania i upamiętniania losów jeńców wojennych podczas najważniejszych

konfliktów zbrojnych XX w. ze szczególnym uwzględnieniem II wojny światowej. Przedstawiła też dorobek w dziedzinie opieki nad Miejscem Pamięci Narodowej w Łambinowicach. Przybliżyła drogę, jaką przebyło muzeum, od momentu jego powstania jako samodzielnej placówki w 1965 r., podporządkowanej Ministrowi Kultury i Sztuki. Wśród zadań dokumentacyjnych, naukowych, oświatowych, jakie jej wtedy postawiono, była również opieka nad instytucjami i organizacjami, znajdującymi się w innych miejscach w Polsce, związanymi z historią jeniectwa. Ten szeroki zakres działalności został w 1984 r. podkreślony w nazwie placówki, do której dodano słowo „Centralne”. W 1999 r. podporządkowano ją władzom samorządowym województwa opolskiego. Dyrektor przypominała także, że w ciągu minionego półwiecza zmieniała się nie tylko nazwa i podległość organizacyjna muzeum, lecz także sukcesywnie poszerzał się zakres tematyczny jego działań. Krótко zarysowała ambitne plany i wyzwania, jakie czekają placówkę w następnych latach. W imieniu organizatora głos zabrał Grzegorz Sawicki, członek Zarządu Województwa Opolskiego, który przypominając o ważnej roli muzeum, podziękował za jego efektywną i rzetelną pracę. Podobne słowa uznania skierował pod adresem placówki Mirosław Pietrucha, Zastępca Prezydenta Opola.

Ważnym elementem gali było wręczenie odznaczeń, które muzeum otrzymało w uznaniu całości dokonań w minionym półwieczu. Najwyższe z nich, złoty medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”, nadany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, którego reprezentował Piotr Szpanowski, podsekretarz stanu – odebrała w imieniu muzeum, dr V. Rezler-Wasielewska. Zasłużeni pracownicy i osoby związane z placówką muzealną otrzymali natomiast srebrne i złote medale Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, nadane przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Wyróżnień dla muzeum i jego dyrekcji było znacznie więcej, a wśród nich m.in. odznaczenia przyznane przez Stowarzyszenie Polaków Poszkodowanych przez III Rzeszę, medal „Za zasługi dla Związku Żołnierzy Wojska Polskiego” oraz pamiątkowa statuetka opolskiego oddziału Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych.

Istotnym elementem pierwszego dnia obchodów była debata pt. „Co dalej? Muzea martyrologiczne w 70 lat po wojnie”, w której wzięli udział dyrektorzy, zarządzający na co dzień muzeami martyrologicznymi w Polsce: dr Piotr M. A. Cywiński z Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, Sławomir Frątczak z Muzeum Katyńskiego, dr Tomasz Kranz z Państwowego Muzeum na Majdanku, Michał Niezabitowski z Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (jego oddziałem jest Fabryka Emalia Oskara Schindlera), Piotr Tarnowski z Muzeum Stutthof w Sztutowie, dr Anna Ziółkowska z Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie oraz gospodarz – dr V. Rezler-Wasielewska z CMJW w Łambinowicach-Opolu. Debatę moderował Jan Łazicki z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dalej: MKiDN). W jej trakcie dyskutowano

o ważnych przełomowych datach w historii ich placówek, osiągnięciach i wyzwaniach, z jakimi przychodzi im się mierzyć. Rozmówcy podkreślali m.in., że sukcesu takich muzeów, jak martyrologiczne, nie sposób oceniać jedynie na podstawie frekwencji odwiedzających, gdyż pełnią one przede wszystkim misję etyczną, biorąc udział w wychowaniu kolejnych pokoleń ludzi lepiej rozumiejących wydarzenia z przeszłości. O istocie pamięci i potrzebie jej kultywowania mówił także Sekretarz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, dr hab. Andrzej K. Kunert, który zabrał głos po zakończeniu debaty.

Część oficjalną uroczystości zakończyło złożenie pracownikom muzeum gratulacji przez reprezentantów lokalnych władz, przedstawicieli innych placówek kulturalnych i naukowych czy stowarzyszeń. Następnie wszyscy zainteresowani mogli zwiedzić ekspozycję pt. „51/50. Wystawa jubileuszowa Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu”, która została otwarta tego dnia w jego opolskiej siedzibie. Podkreśla ona istotę i specyfikę CMJW w Łambinowicach-Opolu, a zwłaszcza konsekwentne gromadzenie przez tę placówkę różnorodnych śladów tragedii wojny. Po wystawie, złożonej z 51 unikatowych świadectw wojny – obiektów posiadających własne, nierzadko fascynujące historie, związane z jednostkowymi i zbiorowymi losami tysięcy ofiar wojny, oprowadzały oprócz twórców wystawy także osoby, które przekazały muzeum swoje rodzinne pamiątki. Ten bogaty w wydarzenia dzień zwieńczył jubileuszowy koncert w opolskiej filharmonii, który zarazem zainauguował Festiwal Muzyki Sakralnej Krajów Wyszehradzkich Sanctus Adalbertus. W trakcie koncertu zaprezentowano utwory Oliviera Messiaena, m.in. jego największe dzieło pt. *Kwartet na koniec Czasu*. Okoliczności powstania utworu, który kompozytor napisał w niemieckim obozie jenieckim – Stalagu VIII A Görlitz (Zgorzelec) na przełomie 1940/1941 r., przybliżył Jerzy Stankiewicz, muzykolog i prezes krakowskiego oddziału Związku Kompozytorów Polskich.

Obchody drugiego dnia uroczystości upłynęły pod znakiem naukowych rozważań, prowadzonych w siedzibie muzeum w Łambinowicach. Tam odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pt. „70 lat po wojnie. Niemiecki i radziecki system jeniecki w badaniach naukowych”. Honorowy patronat nad nią objął Andrzej Duda, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, wystosowując do uczestników specjalny list, który został odczytany podczas konferencji. Udział w wydarzeniu wzięli pracownicy muzeów-miejsc pamięci oraz przedstawiciele świata nauki z Polski, Niemiec i Rosji. Celem tego naukowego spotkania było przede wszystkim określenie, w jakim punkcie znajdują się badania nad obydwojma systemami jenieckimi: niemieckim i radzieckim z lat II wojny światowej i jakie są perspektywy rozwoju tychże badań w przyszłości. Konferencja była także dobrą okazją, by przedstawić działalność muzeum oraz innych tego typu placówek w Polsce i poza jej granicami, w zakresie dokumentowania oraz naukowego opracowywania historii obozów Wehrmachtu i NKWD, jak również losów kilku milionów jeńców, którzy przez nie przeszli. To wspólne dla Europy

doświadczenie jeniectwa i spraw z nim związanych pozostaje bowiem nadal nieznane szerszemu gronu odbiorców, sytuując się w świadomości społecznej daleko za Holocaustem, systemem obozów koncentracyjnych czy pracą przymusową robotników cywilnych.

Trzy panele problemowe, które złożyły się na program konferencji, poprzedziło wystąpienie dr. Reinharda Otto i prof. dr. hab. Pawła Poliana, którzy dokonali analizy niemieckiego i radzieckiego systemu jenieckiego. W dalszej kolejności omawiano wybrane miejsca internowania żołnierzy w latach II wojny światowej, różne grupy jenieckie, które przeszły przez obozy, a także różnorakie wątki, odnoszące się do procesu upamiętniania jeńców i miejsc, w których byli przetrzymywani. W pierwszym bloku historię obozu dla polskich oficerów – Oflagu VII A Murnau przybliżyła prof. dr. hab. Danuta Kisielewicz, zaś dr. Rolf Keller omówił przymusowe zatrudnienie radzieckich jeńców wojennych w niewoli niemieckiej. W odniesieniu do niewoli radzieckiej, dr. Maryla Fałdowska opisała obozy specjalne NKWD dla oficerów i przedstawicieli polskich elit, natomiast dr. Ewa Kowalska skupiła się na pracy przymusowej polskich szeregowych i podoficerów, internowanych w radzieckich obozach. Panel poświęcony różnym grupom jenieckim rozpoczął wystąpienie dr. Rüdiger Overmanna, który nakreślił perspektywy badań nad losami jeńców-Żydów, przetrzymywanych w niewoli niemieckiej. Z kolei dr. Piotr Stanek przedstawił los powstańców warszawskich w niewoli niemieckiej, a prof. dr. hab. Stanisław Jacyński w swym wystąpieniu przybliżył kwestię ocalałych od Zagłady Katyńskiej jeńców polskich. W ostatnim, trzecim bloku, Regina Piątek omówiła proces odtwarzania losów Stanisławy Lewandowskiej oraz kobiet z tzw. Ukraińskiej Listy Katyńskiej, a prelegent z Niemiec, prof. dr. Rolf Karbaum przedstawił zagadnienie upamiętnienia miejsca po byłym Stalagu VIII A Görlitz (Zgorzelec).

Wątki poruszone w trakcie całodniowych obrad zostały zebrane i podsumowane podczas moderowanej przez prof. dr. hab. Marcina Kulę dyskusji pt. „Pamięć/niepamięć o niewoli”, z udziałem prof. dr. hab. Anny Matuchniak-Krasuskiej, prof. dr. hab. Pawła Poliana, dr. Ewy Kowalskiej, Jensa Nagela i dr. Renaty Kobylarz-Buły.

Dwudniowe uroczyste obchody jubileuszu, które zostały dofinansowane ze środków MKiDN zakończyły się sukcesem, który przyczynił się do dużego zainteresowania mediów. Warto dodać, że oprócz tradycyjnych relacji, pierwszego dnia uroczystości „Nowa Trybuna Opolska” wydała specjalny jubileuszowy numer, w całości poświęcony CMJW w Łambinowicach-Opolu.

Piotr Stanek